

Sharopov Sherzod Shirinboy o'g'li

Buxoro davlat pedagogika instituti

Ingliz tili va adabiyoti kafedrası dotsenti,

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharopov077@inbox.ru

REFLEKSIV YONDASHUVDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIK VOSITALAR: KUNDALIK, RUBRIKA, PORTFOLIO

Annotatsiya. Ushbu maqolada refleksiv yondashuv asosida o'qish jarayonini tashkil etishda qo'llaniladigan zamonaviy texnologik vositalar va ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri yoritilgan. Refleksiv kundalik, portfolio, rubrika, savollar banki, grafik tashkilotchilar hamda refleksiv konspektlarning o'qituvchi va talaba faoliyatidagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, refleksiv va an'anaviy yondashuvlarning qiyosiy tahlili amalga oshirilib, refleksiv yondashuvning metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish, tanqidiy fikrlashni shakllantirish va akademik mustaqillikni ta'minlashdagi ahamiyati asoslab berilgan. Maqolada refleksiv texnologiyalar tizimining imkoniyatlari, xavflari hamda ularni samarali qo'llash bo'yicha metodik tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: refleksiv yondashuv, metakognitsiya, refleksiv kundalik, portfolio, rubrika, savollar banki, grafik tashkilotchilar, tanqidiy fikrlash, akademik mustaqillik, ta'lim texnologiyalari.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ИНСТРУМЕНТЫ В РАМКАХ РЕФЛЕКСИВНОГО ПОДХОДА: ДНЕВНИК, ОЦЕНОЧНЫЕ КРИТЕРИИ, ПОРТФОЛИО

Аннотация. В данной статье рассматриваются современные технологические инструменты, используемые для организации учебного процесса на основе рефлексивного подхода, и их влияние на эффективность обучения. Анализируется роль рефлексивного дневника, портфолио, рубрики, банка вопросов, графических организаторов и рефлексивных резюме в деятельности преподавателей и студентов. Также проводится сравнительный анализ рефлексивного и традиционного подходов, обосновывается важность рефлексивного подхода в развитии метакогнитивных навыков, формировании критического мышления и обеспечении академической самостоятельности. В статье представлены возможности, риски системы рефлексивных технологий и методические рекомендации по их эффективному использованию.

Ключевые слова: рефлексивный подход, метакогниция, рефлексивный дневник, портфолио, рубрика, банк вопросов, графические организаторы, критическое мышление, академическая самостоятельность, образовательные технологии.

MODERN TECHNOLOGICAL TOOLS IN A REFLECTIVE APPROACH: DIARY, RUBRIC, PORTFOLIO

Abstract. This article discusses modern technological tools used in organizing the learning process based on a reflective approach and their impact on educational effectiveness. The role of reflective diary, portfolio, rubric, question bank, graphic organizers, and reflective summaries in the activities of teachers and students is analyzed. Also, a comparative analysis of reflective and traditional approaches is carried out, and the importance of the reflective approach in developing metacognitive skills, forming critical thinking, and ensuring academic independence is substantiated. The article presents the possibilities, risks of the system of reflective technologies, and methodological recommendations for their effective use.

Keywords: reflective approach, metacognition, reflective diary, portfolio, rubric, question

bank, graphic organizers, critical thinking, academic independence, educational technologies.

Refleksiv yondashuvning zamonaviy texnologiyalar tizimi o'qituvchi va talaba uchun alohida, ammo o'zaro bog'liq vositalarni talab qiladi. O'qituvchi uchun vositalar darsni rejalashtirish, savollarni tuzish, strategiyalarni modellashtirish, feedback berish va darsdan keyingi tahlilni tashkil etishga xizmat qiladi. Talaba uchun vositalar esa o'qish jarayonini kuzatish, xulosa chiqarish, xatoni tahlil qilish, o'z rivojlanishini hujjatlashtirish va keyingi maqsadni belgilash imkonini beradi. Ushbu ikki yo'nalish birlashganda zamonaviy texnologiyalar tizimi haqiqiy refleksiv tizimga aylanadi.

Refleksiv kundalik talaba uchun eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Kundalikda har bir matndan keyin quyidagi qisqa bandlar bo'lishi mumkin: matnning asosiy fikri; men uchun yangi bo'lgan tushuncha; tushunishda qiyinchilik tug'dirgan joy; qo'llagan strategiyam; xulosamni asoslaydigan dalil; keyingi matn uchun maqsadim. Bunday kundalik talabaning fikrlash jarayonini ko'rinadigan qiladi. O'qituvchi esa kundaliklar orqali talabalar qayerda qiyalayotganini, qaysi strategiyalar samarali bo'layotganini va qaysi mavzuni qayta tushuntirish kerakligini ko'ra oladi.

Portfolio refleksiv yondashuvda natijalar dinamikasini ko'rsatadigan vositadir. Portfolio faqat yaxshi ishlar to'plami emas, balki talabaning o'sish trayektoriyasini aks ettiruvchi hujjat bo'lishi kerak. Unda dastlabki diagnostik ish, oraliq topshiriqlar, qayta ishlangan matn tahlillari, feedback asosida yaxshilangan ishlar, refleksiv kundalik sahifalari va yakuniy o'z-o'zini baholash joy oladi. E-portfolio shakli talabaning ishlarini saqlash, izohlash va vaqt bo'yicha solishtirishni qulaylashtiradi.

Savollar banki o'qituvchi uchun muhim metodik resursdir. Savollar banki uch bosqichga mos tuziladi: o'qishdan oldingi savollar, o'qish jarayonidagi savollar va o'qishdan keyingi savollar. O'qishdan oldin savollar taxmin, maqsad va oldingi bilimga qaratiladi; jarayon savollari tushunish, dalil, noaniqlik va strategiyaga yo'naltiriladi; yakuniy savollar esa baholash, xulosa, shaxsiy munosabat va keyingi rejalashga xizmat qiladi. Bunday bank o'qituvchini tasodifiy savol berishdan saqlaydi va refleksiyani maqsadli qiladi.

Grafik tashkilotchilar ham refleksiv zamonaviy texnologiyalar tizimida muhim rol o'ynaydi. Konseptual xarita, Venn diagrammasi, dalil xaritasi, sabab-oqibat zanjiri, muammo-yechim jadvali va "bilaman - bilmoqchiman - bildim" jadvali talabaning fikrini ko'rinadigan tuzilishga soladi. Ayniqsa qiyosiy jadvallar talabaning farq va o'xshashlikni ko'rish, dalillarni tartibga solish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Grafik vositalar kognitiv yuklamani kamaytiradi va murakkab matnlar bilan ishlashni tizimlashtiradi.

O'qituvchi uchun refleksiv konspekt darsdan keyingi tahlil vositasidir. Oddiy konspektda mavzu, maqsad va topshiriqlar beriladi; refleksiv konspektda esa darsdan keyin quyidagi savollar ham to'ldiriladi: qaysi topshiriq samarali bo'ldi, qaysi savol chuqur fikrlashga olib keldi, qaysi talabalarga qo'shimcha yordam kerak, qaysi metodni o'zgartirish lozim, keyingi darsda qanday strategiya mustahkamlanadi. Bu vosita o'qituvchi amaliyotini izchil takomillashtirishga yordam beradi.

Zamonaviy texnologik vositalarning samarasi ularning muntazam qo'llanishiga bog'liq. Agar refleksiv kundalik faqat bir marta berilsa yoki rubrika faqat yakuniy ishda ishlatilsa, talaba ularni ichki o'qish odatiga aylantira olmaydi. Shuning uchun zamonaviy texnologiyalar tizimida vositalarning davriyligi ko'rsatilishi kerak: kundalik har bir matndan keyin, rubrika asosiy tahliliy ishda, peer feedback guruh muhokamasidan so'ng, portfolio esa har modul yakunida qo'llanadi. Muntazamlik refleksiv kompetensiyaning barqaror shakllanishini ta'minlaydi.

Refleksiv yondashuvning zamonaviy texnologiyalar tizimini an'anaviy yondashuv bilan qiyoslash uning ilmiy-amaliy ahamiyatini aniqroq ko'rsatadi. An'anaviy yondashuvda zamonaviy texnologiyalar tizimi ko'proq dars rejasi, matn, savol-javob va yakuniy baholashdan iborat bo'ladi. Refleksiv yondashuvda esa ushbu elementlar talabaning fikrlash jarayonini ochish, nazorat qilish va rivojlantirishga xizmat qiladigan vositalar bilan boyitiladi. Ya'ni dars rejasi refleksiv bosqichlarga, savollar metakognitiv savollarga, baholash rivojlantiruvchi feedbackga, matn esa muammo va dalil manbaiga aylanadi.

Ilmiy muhokamada birinchi masala - refleksiyaning mazmuni va formalligi o'rtasidagi farqdir. Ko'p hollarda refleksiya "bugungi dars sizga yoqdimi?" yoki "nima o'rgandingiz?" kabi

umumiy savollar bilan cheklanadi. Bunday savollar hissiy taassurotni aniqlashi mumkin, ammo o'qish strategiyasi, dalil, tushunish monitoringi va xato sababini ochib bera olmaydi. Refleksiv zamonaviy texnologiyalar tizimi bu xavfni kamaytiradi, chunki u savollarni aniq mezonlarga bog'laydi: tushundim - nimaga asoslanib; qiynaldim - nima sababdan; xulosa qildim - qaysi dalil bilan; keyingi rejam - qaysi strategiya orqali.

Ikkinchi masala - vaqt va samaradorlik muvozanatidir. O'qish amaliyoti darslarida lug'at, grammatika, matn mazmuni, talaffuz, tarjima va muhokama uchun vaqt cheklangan bo'ladi. Agar refleksiya uzun yozma ish sifatida tashkil etilsa, darsning boshqa vazifalari qisqarishi mumkin. Shu sababli zamonaviy texnologiyalar tizimi mikro-refleksiyalarni ham nazarda tutishi kerak: bir daqiqalik xulosa, uchta kalit so'z, bitta savol, bitta dalil, bitta qiyinchilik, bitta keyingi qadam. Bunday qisqa topshiriqlar dars vaqtini tejaydi, lekin refleksiv fikrlashni doimiy saqlaydi.

Uchinchi masala - o'qituvchi tayyorgarligidir. Refleksiv yondashuvni qo'llash uchun o'qituvchi faqat matnni tushuntiruvchi emas, balki fikrlashni modellashtiruvchi, savol beruvchi, feedback beruvchi va darsni tahlil qiluvchi mutaxassis bo'lishi kerak. EEF metakognitsiya bo'yicha tavsiyalarida o'qituvchilarning metakognitiv bilimni rivojlantirish nazariyasini tushunishi muhimligini ta'kidlaydi. Demak, zamonaviy texnologiyalar tizimi o'qituvchi malakasini oshirish, dars kuzatuvchi, hamkasblar bilan muhokama va refleksiv konspektlarni ham qamrab olishi zarur.

To'rtinchi masala - baholash tizimi bilan muvofiqlikdir. Agar dars refleksiv yondashuv asosida tashkil etilib, baholash esa faqat to'g'ri javob yoki tarjima aniqligiga asoslanib qolsa, talaba refleksiv faoliyatni jiddiy qabul qilmaydi. Shuning uchun baholash mezonlarida dalil bilan asoslash, strategiyani izohlash, xato sababini tahlil qilish va keyingi reja tuzish kabi indikatorlar bo'lishi kerak. Bunday muvofiqlik zamonaviy texnologiyalar tizimining eng muhim sharti hisoblanadi.

Beshinchi masala - psixologik xavfsizlikdir. Talaba "men tushunmadim", "mening xulosam noto'g'ri bo'lishi mumkin", "men bu so'zni taxmin qildim" kabi javoblarni ayta olishi uchun auditoriyada ishonchli muhit bo'lishi kerak. Refleksiv zamonaviy texnologiyalar tizimi bu jihatni ham e'tiborga olishi lozim: feedback madaniyati, xatoga munosabat, guruh qoidalari va bahs etikasi aniq belgilanadi. Aks holda talaba haqiqiy refleksiya o'rniga o'qituvchiga yoqadigan rasmiy javoblarni yozadi.

Oltinchi masala - refleksiv yondashuvning transfer imkoniyatidir. Agar talaba bir matnda strategiyani qo'llab, keyingi matnga ko'chira olmasa, zamonaviy texnologiyalar tizimi yetarli emas. Transfer uchun strategiyalar nomlanishi, takrorlanishi, turli matnlarda sinab ko'rilishi va talaba tomonidan izohlanishi zarur. Masalan, dalilni ajratish strategiyasi avval kichik publitsistik matnda, keyin ilmiy maqola parchasida, undan so'ng kasbiy vaziyat matnida qo'llansa, talaba strategiyani umumiy o'qish ko'nikmasiga aylantira boshlaydi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy texnologiyalar tizimining eng muhim vazifasi talabani o'z o'qish jarayonining muallifiga aylantirishdir. Talaba qaysi matnni qanday o'qiyotganini, qayerda qiynalayotganini, qaysi strategiya yordam berganini va keyingi safar qanday harakat qilishini anglamaguncha, u mustaqil o'quvchi sifatida shakllanmaydi. Shuning uchun o'qish amaliyoti darslarida har bir matndan keyin kamida bitta metakognitiv savol, bitta dalilga tayangan xulosa va bitta keyingi rivojlanish maqsadi bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education, 5(1), 7-74.
2. Brookfield, S. D. (1995). Becoming a Critically Reflective Teacher. San Francisco: Jossey-Bass.
3. Dewey, J. (1933). How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process. Boston: D. C. Heath.
4. Schön, D. A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. Basic Books.